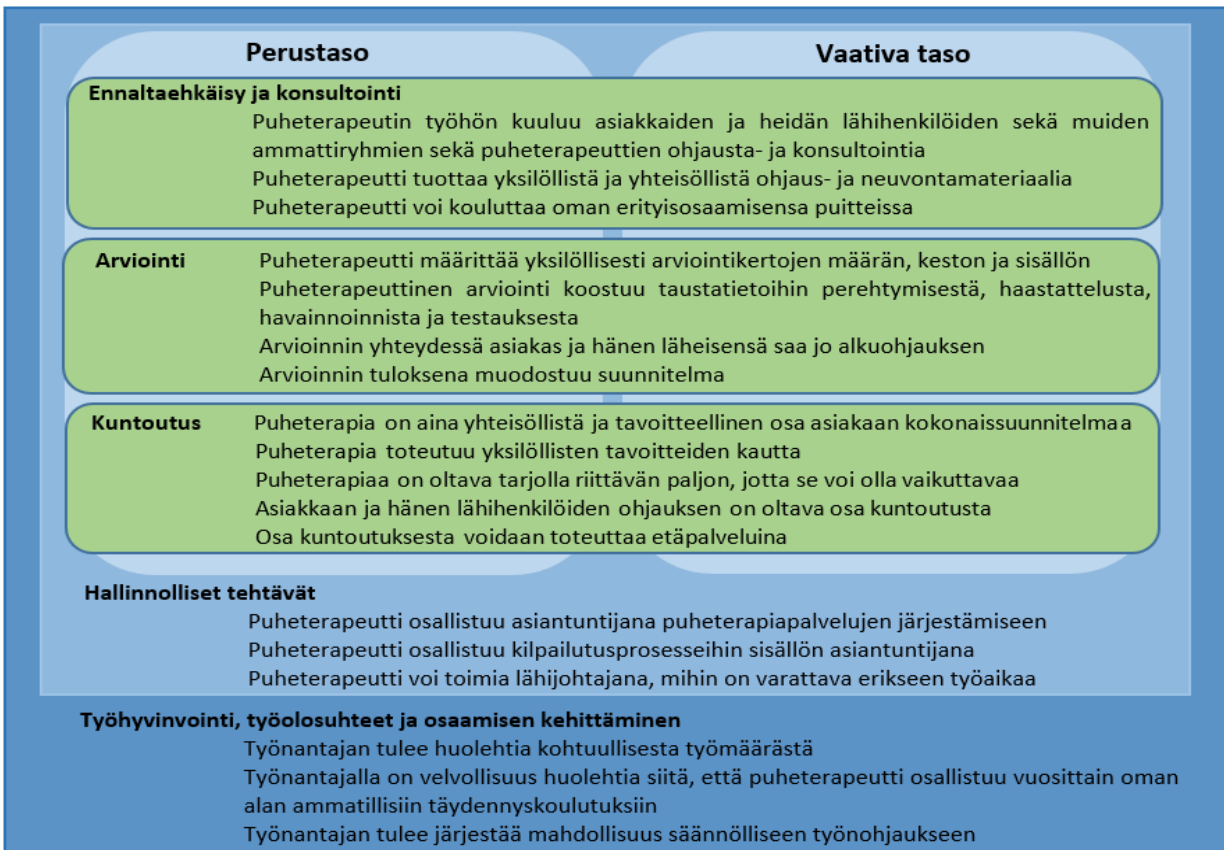

Suomen Puheterapeuttiliitto ry:n suositus puheterapiapalvelujen järjestämisestä

Suomen sosiaali- ja terveystalvolympäristö on murroksessa, kun soteuudistus astuu voimaan 1.1.2023. Tämä suositus on tarkoitettu kaikille puheterapiapalveluiden järjestämisestä vastuussa oleville organisaatioille ja niissä työskenteleville puheterapeuteille.

Kunnilla on tähän saakka ollut lakisääteinen velvollisuus järjestää puheterapiapalvelut (Terveydenhuoltolaki § 29, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>). Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisvastuu siirtyy 1.1.2023 alkaen kunnilta hyvinvointialueiden vastuulle (<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>).

Puheterapiaa voi tarjota vain logopedian tutkinto-ohjelmasta filosofian maisteriksi valmistunut laillistettu puheterapeutti. Puheterapia on lääkinällistä kuntoutusta, johon kuuluu aikuisten, nuorten ja lasten vuorovaikutuksen, puheen, kielen, äänen, nielemisen ja kommunikoinnin häiriöiden arviointi ja kuntoutus. Lisäksi puheterapeutin työhön kuuluu ennaltaehkäisyä, konsultointia, kirjallisia ja hallinnollisia tehtäviä sekä oman ammattitaidon ylläpitämistä ja kehittämistä (Kuvio 1). Puheterapeutille tulee varata aikaa toteuttaa huolellisesti kaikkia puheterapian osa-alueita unohtamatta moniammatillista verkostomaista yhteistyötä.

Kuvio 1. Puheterapeutin työn osa-alueet perus- ja vaativalla tasolla

Puheterapiapalvelujen järjestämisestä vastaavan organisaation tulee huolehtia siitä, että alueella on riittävästi palveluja tarjolla kaikille. Mitään ryhmää ei tule sulkea palvelujen ulkopuolelle esimerkiksi diagnoosin tai iän perusteella. Jos asiakkaalla on selkeä toimintakykyä koskeva rajoite ja hänen toimintakykyään voidaan edistää tai ylläpitää puheterapeuttisin keinoin, hänellä tulee olla mahdollisuus saada puheterapeutin toteuttamaa puheterapiaa, lähiympäristön ohjausta tai muuta hänelle sopivaa puheterapiapalvelua. Palvelut voidaan toteuttaa joko organisaation omana toimintana, ostopalveluna tai näiden yhdistelmänä. Mikäli puheterapiapalveluja toteutetaan kokonaan ostopalveluina, palvelujen järjestämisestä vastaavan tahon tulee huolehtia, että kaikki tarpeellinen palvelu on mukana hankinnassa.

1. Puheterapiapalvelujen järjestäminen ja sisältö

Puheterapiapalvelut jakautuvat palvelujen sisällön sekä järjestäjän ja järjestämisvastuun osalta perustason ja vaativan tasoon. Molemmilla tasoilla toiminta muotoutuu kuitenkin samankaltaisista osista: arvioinnista, kuntoutuksesta sekä ennaltaehkäisystä ja konsultoinnista (kuvio 1). Perustason puheterapiapalvelut järjestetään vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueilla joko omana toimintana tai ulkoistettuna. Vaativan tason puheterapiaa järjestetään tällä hetkellä erikoissairaanhoidossa (yliopisto-, keskus- tai aluesairaaloissa ja osin myös terveyskeskuksissa) omana toimintana tai ulkoistettuna. Lisäksi vaativan tason puheterapiakuntoutus järjestyy Kelan kustantamana vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena, jonka yksityiset palveluntuottajat toteuttavat. Perustasolla tehdään pääsääntöisesti ensiarvio, ohjataan lähiympäristöä, aloitetaan kuntoutus, toteutetaan kuntoutus lievien ja keskivaikeiden häiriöiden osalta, ja tehdään tarvittaessa lähete vaativan tason arvioon. Mikäli asiakkaan yksilöllinen tarve on monialainen, vaatii jonkin erikoisalalan syvää asiantuntijuutta tai kuntoutustarve on peruspalveluita laajempi, asiakkaan tulee päästä vaativan tason palveluihin. Vaativalla tasolla arvioidaan ja kuntoutetaan niitä asiakkaita, joiden tarpeisiin perustason palvelut eivät riitä ja joiden toimintakyky on merkittävästi alentunut vamman tai sairauden johdosta. Väestölle on aina turvattu sekä perus- että vaativan tason puheterapiapalvelujen saatavuus olipa alueellinen palvelujen organisoinnin tapa millainen tahansa.

1.1 Ennaltaehkäisy ja konsultointi

Puheterapeutin ennaltaehkäisevä ja konsultoiva työ on luonteeltaan asiakasta ja/tai ympäristöä ohjaavaa ja jalkautuvaa. Sen tarkoituksena on lisätä asiakkaan tai ympäristön henkilöiden tietoa, osaamista ja kommunikointia tukevaa käytöstä sekä voimauttaa lähi-ihmisiä. Käytännössä puheterapeutti ohjaa asiakasta ja/tai ympäristöä, laatii ja päivittää yleisiä ohjeita ja ohjeistuksia puheterapia-alaan liittyen sekä kouluttaa oman osaamisensa puitteissa. Sekä sosiaali- että terveysalan ja sivistystoimen eri ammattiryhmillä tulee olla säännöllinen mahdollisuus konsultoida puheterapeuttia oman työnsä tueksi. Ennaltaehkäisevän työn avulla voidaan parhaimmillaan välttää puheterapiakuntoutuksen tarve. Ennaltaehkäisevää ja konsultoivaa työtä tehdään sekä perus- että vaativalla tasolla ja sitä tulisi kuulua kaikkien puheterapeuttien työnkuvaan. Vaikka ennaltaehkäisevän ja konsultoivan työn määrä vaihtelee eri työtehtävissä, sille on varattava aina erikseen riittävästi aikaa.

Toimivista ennaltaehkäisevän työn käytännöistä perustasolla on esimerkkinä Hyvinkään yhteisöllinen puheterapeutin vakanssi ja Turussa toimiva Paula-hanke

(https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/147750/Ristimaki_Elisa_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y) ja vaativalla tasolla OYS:n ja HUS:n sairaanhoitopiirien opasvideot (kooste videoista <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/Opi-videoiden-avulla.pdf>).

1.2 Arviointi

Puheterapia-arvion tekee laillistettu puheterapeutti, joka määrittää tarvittavien käyntien määrän ja sisällön yksilöllisesti. Arviointiin on päästävää nopeasti, vähintään hoitotakuun puitteissa. Puheterapia-arvion hoitotakuu on 3 kuukautta (<https://stm.fi/hoitotakuu>). Sekä perus- että vaativalla tasolla tulee olla työvoimaa, osaamista ja välineet puheterapeuttisten arviointimenetelmien käyttöön tai nämä tulee hankkia ostopalveluna. Tarvittaessa arviointi toteutetaan moniammatillisesti. Arviointi tulee tehdä ensisijaisesti kasvotusten, koska tämänhetkisiä logopedisiä testejä ei ole suunniteltu eikä normitettu etäyhteydellä tapahtuvaan arviointiin. Perustasolla arviointiin ohjataan läheteellä, minkä lisäksi asiakkaalla tulee olla mahdollisuus ottaa itse yhteyttä puheterapeuttiin. Lähetekriteerien vaativan tason arviointiin tulee olla läpinäkyviä ja selkeitä sekä läheteprosessin nopea. Vaativalla tasolla voidaan täydentää perustasolla tehtyjä arviointeja muun muassa moniammatillisesti ja/tai laitteiden avulla. Vaativalla tasolla arvioidaan niiden asiakkaiden puheterapian tarve, joiden kokonaistilanne vaatii erityistason asiantuntemusta, joilla on erittäin tiiviin ja pitkäkestoisen kuntoutuksen tarve tai joilla on jokin lääketieteellistä erityisosaamista vaativa perussairaus. Arvioinnin jälkeen jokaiselle asiakkaalle laaditaan selkeä jatkosuunnitelma. Mikäli arviointia ja kuntoutusta toteutetaan ostopalveluna, lähtökohtaisesti arvioijan tulisi olla eri taho kuin kuntouttajan.

1.3 Kuntoutus

Puheterapiakuntoutus on aina tavoitteellista toimintaa ja perustuu yksilölliseen kuntoutustarpeen arviointiin. Kuntoutus tulee aloittaa viivytyksettä, heti kuntoutustarpeen toteutamisen jälkeen. Kuntoutusjaksojen pituus määritellään yksilöllisesti, jotta kuntoutukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Määrittelyyn vaikuttavat muun muassa häiriön vaikeusaste, häiriön vaikutus osallisuuteen sekä ympäristön ohjauksen tarve. Järjestävän tahon tulee huolehtia, että kuntoutusta on tarjolla riittävän paljon, jotta se voi olla vaikuttavaa. Kuntoutuksen vaikuttavuutta tulee seurata. Puheterapiakuntoutus sisältää lähiympäristön ohjauksen sekä yksilöllisen ja/tai ryhmämuotoisen kuntoutuksen, jotka voidaan toteuttaa joko kasvotusten tai etäyhteydellä. Kuntoutus tulee dokumentoida huolellisesti. Alueelliset hoitopolut tulee määrittellä ja asiakkaan on saatava palvelua tarpeen mukaan joko perus- tai vaativalta tasolta.

Perustasolla työn vaativuutta lisää asiakkaiden laaja ikä- ja häiriökirjo. Kuntoutus voi tapahtua jaksottaisesti usean vuoden ajan ja se voidaan toteuttaa joko organisaation omana toimintana tai ostopalveluina. Mikäli puheterapiakuntoutusta ostetaan, sen tulee sisältää terapian suunnittelu, toteutus, ympäristön ohjaaminen, kirjaaminen, jatkon suunnittelu sekä yhteenvedon kirjoittaminen. Perustason puheterapiakuntoutuksen tulee olla kaikille saavutettavaa. Saavutettavuus tarkoittaa

kohtuullista matkaa kuntouttajan luokse, tai mahdollisuutta toimivaan ja tilanteeseen sopivaan etäyhteyteen.

Vaativalla tasolla asiakkaan tarpeet ovat moninaisia ja kuntouttaminen on pitkäjänteistä sekä vaatii niin laaja-alaista kuin erityistäkin osaamista. Vaativan tason puheterapiakuntoutuksessa voidaan tarvita erityiskoulutusta vaativan kuntoutusmenetelmän hallintaa. Vaativalla tasolla on oltava mahdollisuus tiiviisiin, intensiivisiin ja toistuviin puheterapiajaksoihin, jotka voivat jatkua vuosiakin. Kuntoutussuunnitelma tulee päivittää julkisessa terveydenhuollossa kerran vuodessa tai vähintään kahden vuoden välein.

1.4 Työhyvinvointi, työolosuhteet ja osaamisen kehittäminen

Puheterapeutin työhyvinvointiin vaikuttavat yksilöön, työyhteisöön, organisaatioon ja työolosuhteisiin liittyvät seikat. Puheterapian laadukas ja vaikuttava toteuttaminen vaatii ajan tasalla olevat tilat, välineet ja arviointi- ja kuntoutusmateriaalit. Käytännössä tämä tarkoittaa rauhallista, esteetöntä ja riittävän suurta huonetta, joka sopii terapiakäyttöön. Puheterapeutilla tulee olla jatkuvasti mahdollisuus käyttää nimenomaan puheterapiakäyttöön varusteltua huonetta. Näyttöön perustuvan puheterapian mahdollistamiseksi puheterapeutilla tulee olla jatkuva pääsy tieteellisiin artikkeleihin. Ammatillisen osaamisen syventämiseksi ja asiakaslähtöisen työn mahdollistamiseksi puheterapeutilla tulee olla aikaa sekä perehtyä kirjallisuuteen että mahdollisuus osallistua täydennyskoulutukseen kokonaisuudessaan 10 päivän ajan vuodessa. Puheterapeutti tekee ihmisuhdetyötä, joka on aina kuormittavaa, ja siksi puheterapeutilla tulee olla säännöllinen työnohjaus (Työturvallisuuslaki § 25 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738#L5P25>). Puheterapeutin lähijohtajalla tulee olla ymmärrys asiakkaiden hoitopoluista, puheterapian erityispiirteistä, puheterapeutin itsenäisestä työnkuvasta erityisasiantuntijana ja arvostus puheterapeutin ammattitaitoa kohtaan. Lisäksi hänellä tulee olla suora vaikutusmahdollisuus puheterapeutin työolosuhteisiin ja riittävästi päätösvaltaa puheterapiaa koskeissa asioissa.

1.5 Hallinnolliset tehtävät

Puheterapeutti osallistuu asiantuntijana puheterapiapalvelujen kehittämiseen ja organisointiin etenkin, mikäli puheterapeutti toimii organisaation ainoana ammattialan edustajana tai lähijohtajan tehtävässä. Hallinnollisiin tehtäviin ja kehittämistyöhön osallistuminen on tärkeää erityisesti muutosvaiheessa ja siihen on varattava riittävästi työaikaa. Kun organisaatiossa hankitaan puheterapiapalveluja ostopalveluina, kilpailutuksen suunnittelussa on oltava mukana puheterapeutti sisällön asiantuntijana. Mikäli puheterapeutin työtehtäviin kuuluu lähijohtajan tehtäviä, niihin tulee osoittaa riittävästi työaikaa.

2. Puheterapiapalveluiden järjestäminen tulevaisuudessa

Puheterapiapalveluissa on tärkeää säilyttää erilliset perus- ja vaativan tason palvelut. Tämä on laadukkaiden, ajanmukaisten ja riippumattomien sekä asiantuntevien puheterapiapalveluiden edellytys. Perustason palveluissa tuottamisvastuu on tulevaisuudessa hyvinvointialueilla. Vaativan tason puheterapeuttinen arviointi tulee säilyttää sairaalatasolla riittävän osaamisen varmistamiseksi. Vaativan

tason kuntoutusvastuu on nykyisin pääasiassa Kelalla, mikä edesauttaa kuntoutuksen tasapuolista järjestämistä valtakunnallisesti sekä erityisosaamisen kertymistä palveluiden maksajataholle. Kelan rooli valtakunnallisena kuntoutusalan toimijana tulee säilyttää. Jatkossa on varmistettava kaikkien asiakasryhmien palveluiden lakisääteinen toteutuminen, vaativan kuntoutuksen riittävä määrä ja kilpailutuksiin liittyvä asiantuntemus. Toimivaan palvelujärjestelmään tarvitaan sekä julkisia että yksityisiä puheterapiapalveluja.

Organisaatioiden hallinnollisissa muutostilanteissa lähijohtajan tulee huolehtia tasapuolisesta työn ja resurssien jaosta eri työtehtävien ja -pisteiden välillä. Tällä hetkellä Suomessa on pula puheterapeuteista eikä puheterapiapalveluja ole kaikkialla riittävästi saatavilla. Puheterapeuttien työsuhteessa sekä alalla pitämiseksi on tärkeää huolehtia koulutukseen ja työn vaativuuteen sopivasta palkkauksesta, ammattitaitoisesta lähijohtamisesta ja työsuhteen ehdoista.